

התחנות העיקריות בקריירה העיתונאית של תיאודור הרצל לפני *Neue Freue Presse*

הדו"ג אויבארי

השתייכה למעמד המתבולל של יהדות הונגריה, וזיקתה לדת הייתה כשל בני הקהילה הנאולוגית (הרפורמיסטית) של פשט.

טיודור הרצל התחיל את לימודיו בבית הספר היסודי היהודי (Pesti Izraelita Főelemi Iskola) בשנת 1866. שפת ההוראה המקובלת בבית הספר הייתה הונגרית. בשנות השישים של המאה התשע-עשרה מוסד זה כבר לא נחשב למעוז החינוך הגרמני, על כן לא נתקבלו אליו תלמידים שזיקתם לתרבות ההונגרית הייתה רופפת, אלא כאלה שמחויבותם למסורת היהודית הייתה משמעותית. היה זה מוסד חינוכי שעמד בקנה אחד עם מדיניות ההונגריזציה.⁶ אילו ביקשו בני הזוג הרצל להרחיק את ילדיהם מן ההשפעות ההונגריות, היו עושים כמעשה ההורים היהודים ששלחו את ילדיהם לבתי הספר הקתוליים, האוונגליים או לבית הספר של המיסיון הסקוטי.⁷ אף על פי ששפת ההוראה בבית הספר הייתה הונגרית, וגם ספרי הלימוד נכתבו בהונגרית (גם אם תורגמו מגרמנית), התעודות הונפקו בשתי שפות: הונגרית וגרמנית. ב-1870, בסיום בית הספר היסודי, המשיך הרצל את לימודיו בחטיבת הביניים הריאלית הציבורית של פשט (Pesti Városi Nyilvános Főreáltanoda), שנוסדה בשנת 1855. בניגוד לנטיות ההומניסטיות וללימוד אינטנסיבי של שפות וספרות, הנהוגות בגימנסיות, הצטיין בית ספר זה בלימודים טכניים והנדסיים ובשימת דגש על מדעי הטבע.⁸ החל ב-1861 הייתה שפת ההוראה הונגרית, אבל לא כל המורים דיברו הונגרית שוטפת. רבים מהם היו ותיקי מהפכת 1848, שדיברו בלהט רב על לאיוש קושוט (Kossuth).⁹ בסיום שנת הלימודים השלישית נכלל שמו של הרצל ברשימת ה"נושרים". הוא הפך ל"תלמיד בית" והתכוון למבחני סוף השנה באופן עצמאי. הוא קיבל את הציון הטוב ביותר בלימודי דת, אך הביוגרף שלו, אנדרו הנדלר כותב כי הרצל לא בלט בלימוד הדת. הוא הצטיין בהונגרית, בגרמנית, בגאוגרפיה ובהיסטוריה, והציון הנמוך ביותר שלו היה בציור.¹⁰ לאחר שנת היעדרות איבד הרצל עניין בלימודים, ובמחצית השנייה של השנה נעדר תכופות. אף על פי שציניו בהונגרית ובלמודי הדת התדרדרו, הוא שמר על מעמדו בין המצטיינים בזכות הישגיו הכלליים. בשנים הללו לא אירע שום אירוע משפחתי יוצא דופן, ולא ידוע גם על מחלה שפקדה אותו. סביר להניח שהסיבה להיעדרותיו הרבות מבית הספר היה החוג

"איני מסוגל לכתוב, איני מסוגל ליצור, אני אדם בינוני להחריד, גם אם לא טיפשי".¹

שנת 1891 הייתה תחנה חשובה בקריירה המוקדמת של הרצל, שעתיד היה לזכות במוניטין לא מבוטלים כמחזאי וככתב בעיתונים גרמניים, שכן קבלתו את משרת הכתב בפריס של העיתון נוייה פראיה פרסה הייתה התגלמות שאיפתו העיתונאית. הספרות העוסקת בדמותו של הרצל, שכיום כמעט אי אפשר לאמוד את היקפה, נוגעת באופן שולי בלבד בשלבים המוקדמים של הקריירה העיתונאית שלו, בתקופה שבין עזיבתו את בודפשט לבין שהותו בפריס. במאמר אנסה למלא את החלל הזה תוך בחינת התכתבויותיו של הרצל ויומנו אשר ראו אור בעריכה מדעית, והצגת העיתונים החשובים ודמויות המפתח הבולטות של התקופה.

טיודור או תיאודור הרצל והפרדיגמה של התרבות הגרמנית

טיודור הרצל נולד ברחוב דוהני (Dohány) בבית מספר 4 הסמוך לבית הכנסת, בשנת 1860.² בבית זה גדל עד שעברה משפחתו לרובע ליפוטוארוש (Lipótváros) היוקרת, בקרבת התאטרון הקומי "ויגאדו" (Vigadó). אביו, יעקב הרצל (Jacob Herzl), היה צאצא למשפחה דוברת גרמנית ממוצא מורבי. הוא עבר תחילה לדברצן ומשם ב-1856, לפשט. אמו של הרצל, ג'נט דיאמנט (Jeanette Diamant), הייתה בתו של סוחר אפנה אמיד; הוריה באו ממורביה ומסלובקיה.³ מאחר שאביו של הרצל היה עסוק בניהול העסק, ניהלה אמו את המשפחה ביד רמה.⁴ היא הייתה אוהדת אדוקה של התרבות הגרמנית, והשתדלה להעביר את הקשר האמיץ הזה גם אל ילדיה, טיודור ושתי אחיותיו הגדולות. קריאה מעמיקה בתולדות ילדותו מצביעה על כך שחיבתה של האם לגרמנים לא נבעה מבחירה מודעת אלא מהיעדר חלופות: פשט הצטיירה בעיניה כעיר גרמנית יותר מאשר כבירתה של הונגריה. היא כנראה לא רחשה טינה להונגרים, אחרת הייתה אוסרת על ילדיה ללמוד הונגרית ולהתיידד עם ילדים דוברי הונגרית, ולבטח הייתה גם אוסרת על טיודור לחבר שירים פטריוטיים בהונגרית.⁵ המשפחה

1877 התדרדרו הציונים של הרצל, שהיו סבירים בתחילה. סביר להניח שהוא הקדיש זמן רב לכתיבה, אך הפעם לקהל הרחב יותר. על פי הידוע לנו הוא פרסם בשני עיתונים גרמניים חשובים שראו אור בפשט, *Pester Lloyd* ו-*Pester Journal*, ואף שלח דיווחים מן הנעשה באספה הלאומית ההונגרית לעיתון הווינאי *Leben*.¹⁸ בתחילת 1878 עברה משפחת הרצל לווינה, בעקבות מותה של פאולינה, והרצל סיים את מבחני הבגרות שלו כתלמיד פרטי.

כיצד הייתה מתפתחת הקריירה הספרותית של הרצל אלמלא עזבה משפחתו את פשט? סביר להניח שהיה עליו להכריע אם להיות סופר גרמני תחת השם תיאודור הרצל או סופר הונגרי העונה לשם טיודור הרצל. אילו נשאר בפשט, לא מן הנמנע שבדומה לאחינו ינו הלטאי (Jenő Heltai), היה מפתח קריירה של מחזאי.¹⁹ כך נזכר הלטאי בהרצל, ששלט במידה שווה בשפה ההונגרית והגרמנית:

אילו נשאב אל זרמי הספרות ההונגרית, היה הופך לסופר מצוי. יתרה מזאת: דומני שהיה יכול להיות סופר טוב יותר, שהרי שפת האם של טיודור הייתה הונגרית, וגם כשפגשתי אותו כעבור שנים רבות לא ניכר בדיבורו ולו שמץ של מבטא זר. הוא היה בקיא בספרות ההונגרית בקיאות מוחלטת, ידע בעל פה שירים רבים מספור, נוסף על השירים שהיה עליו לשנן בלימודיו בבית הספר, בעיקר שירים של יאנוש ארני פטופי (Petőfi), ויוזף קיש (József Kiss).²⁰

בביוגרפיות שונות של הרצל נמצא דעות שונות בעניין זה. עמוס אלון מדמה אותו ל"נער גרמני מפשט", בעיקר על סמך האוטוביוגרפיה של הרצל עצמו.²¹ ישראל זנגוויל לא ייחס להרצל זהות הונגרית או אוסטריית אלא זהות יהודית מזרח אירופית, ללא קשר למחוז או לארץ מסוימת אלא לשתי הערים הגדולות, בודפשט ווינה.²² לדעתו של ז'ק קורנברג הרצל נמשך מאוד לווינה, וראה בעצמו סופר גרמני גם בתקופת חייו בפשט. כאשר השתלטה השפה ההונגרית על השיח התרבותי לא נותר לעיר מה להציע לסופר שאפתן שכתב בשפה הגרמנית.²³ סטיבן בלר סבור שהזיקה התרבותית האדוקה של בני משפחת הרצל לגרמניה לא פסלה את תמיכתם בליברליזם ההונגרי. משפחות יהודיות רבות שאבו את הדורלשוניות הן מן המסורת הגרמנית-יהודית, הן מתמיכתם של חוגים ליברליים הונגריים.²⁴ הנדלר סותר את דימויו של עמוס אלון. לדעתו טיודור הרצל היה נער הונגרי בבודפשט כשם שתיאודור הרצל היה אוסטרי מתבולל בווינה.²⁵ הוא אף מרחיק לכת וטוען כי מבחינה פיזית ורגשית הרצל מעולם לא באמת עזב את בודפשט. אף על פי שהמשפחה עקרה לווינה, הקפיד הרצל לשוב מדי שנה ולפקוד את מצבת אחותו, ושמר על קשר גם עם חברי ילדותו אדולף אדאי (Adolf Ágai), ברנט שנדור (Bernát Sándor), שמואל רוטפלד (Sámuel Rothfeld), ארון חורין (Áron Chorin) ולאיוש דוצי (Lajos Dóczy).²⁶

הרצל למד בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת וינה בין השנים 1878-1883. הישגיו בלימודים הם דוגמה מובהקת לטענה שהסטודנטים היהודים מצטיינים בלימודים הגבוהים, "הן מבחינת מספר שנות הלימוד המעטות הנדרשות להם לקבלת הדיפלומה, והן מבחינת הציונים הממוצעים שלהם".²⁷ אחוז היהודים באוניברסיטה בעלת המוניטין הטובים ביותר באימפריה האוסטרו-הונגרית היה גבוה מאוד: בין השנים 1881 ל-1886 שליש מכלל הסטודנטים באוניברסיטה (3,456) היו יהודים.²⁸ זהות הגרמנית של הרצל עדיין לא הייתה אינה: רישומי האוניברסיטה מגלים, באופן לא מפתיע, כי בסמסטר הראשון הצהיר

האוטודידקטי שהוא ייסד.

הרצל הקים עם אחותו, עם אחיינו ועם כמה מחבריו לספסל הלימודים אגודה ספרותית איכותית ופעלתנית בשם *Wir* (אנחנו). הוא שימש נשיא האגודה וקבע את התקנון בשפה הרשמית של ישיבות האגודה, כלומר בגרמנית, משום שמרבית החברים ביקשו לשמור על הדורלשוניות ולאזן את ההשפעה הבולטת של השפה ההונגרית בבית הספר. החוג הושפע מן הספרות הגרמנית, ובעיקר מן הסופרים ניקולס לנאו (Nikolaus Lenau, 1802-1850) ופרידריך הולדרלין (Friedrich Hölderlin, 1770-1843). זיקתו לתרבות הגרמנית בלטה גם בהערצתו לביסמרק ובדברי ההלל שלו לאומה הגרמנית ולפרוטסטנטיות. התוצאה ניכרת בכמה שירים גרמניים לאומניים (deutschnational), שאותם כינה סטפן צווייג, "תסמונת של משבר הזהות האופייני ליהודים אמידים רבים".¹¹ הרצל קרא כמה מיצירותיו בהונגרית: את פרשנותו לאפוס "מיקלוש טולדי" (Toldi Miklós) מאת יאנוש ארני (János Arany, 1817-1882), את מאמרו "המשורר ההונגרי" על מיחאי ורשמרטי (Mihály Vörösmarty, 1800-1855), ואת תרגומו לגרמנית של "השפם" מאת יאנוש ארני.

כמה מחיבוריו, ובהם "חמצן" או "אבן החכמים", ראויים לתשומת לב מן ההיבט של ההיסטוריה התרבותית. הוא כתב על דמויות היסטוריות דוגמת ג'ורג'לו סבונרולה או נפולאון. ביצירותיו בהונגרית הוא לא עסק בנושאים גרמניים, אבל את כתיבתו בגרמנית הניעו אירועים הונגריים, ונושאים יהודיים לא נכללו בהן. לדעתו של הנדלר, יצירותיו בהונגרית ממחישות את האופי ואת האינטלקט של מחברן. הן מבוססות על המציאות ועל הניסיון האישי, בעוד יצירותיו בגרמנית ניזונות מן הדמיון בלבד: "את היצירות בהונגרית חיבר נער הונגרי, שהחינוך שלו וההקשרים החברתיים שלו התגבשו בסביבה הונגרית, בעוד יצירותיו בגרמנית היו פרי עטו של נער הונגרי, שהעריץ מרחוק את התרבות הגרמנית".¹²

כפי שמתבהר משנתון בית הספר, הרצל לא היה חבר בחוג האוטודידקטי הרשמי על שם יוזף אטווש (József Eötvös) שפעל בבית הספר, ולא השתתף בפעילותו. הוא לא זכה בשום פרס בתחרויות שפרסם החוג, לא בכתיבה יצירתית ולא במחקר בהיסטוריה של הספרות.¹³ ברם, הוא היה פעיל מאוד בחוג הפרטי, אף על פי שכעבור שלושה חודשים נאלץ לסגור אותו. החיסרון הבולט של החוג היה שבניגוד לחוג הרשמי בבית הספר, יוזמה זו לא זכתה לפיקוח פדגוגי. עם זאת החברות בחוג הייתה תובענית: מדי ישיבה היה על כל חבר בחוג להקריא יצירה אחת לפחות, לכן המורים הזהירו את ההורים כי הפעילות הנמרצת בחוג שמחוץ למסגרת הלימודים גרמה לירידה בהישגיו בבית הספר.¹⁴ החוג פעל זמן קצר מאוד, אך נתן ביטוי לתחושת השליחות הספרותית של הרצל. מלבד זה, הצלחות יצירותיו השפיעו עליו לטובה, בייחוד לאור הישגיו הדלים בבית הספר.

גיבור ילדותו של הרצל היה פרדיננד דה לספס, מהנדס תעלת סואץ, אך ההתלהבות מן הטכנולוגיה עתידה הייתה להתחלף בתשוקה ספרותית. כדי לממש תשוקה זו היה זקוק הרצל לחינוך מתאים, דהיינו לגימנסיה.¹⁵ הוא למד שלוש שנים (כיתות ו עד ח) בגימנסיה הלותרנית (האוונגלית) היוקרתית. משום שהגימנסיות הקתוליות החמירו בתנאי הקבלה של התלמידים, מרבית היהודים למדו בגימנסיה הזו, והיא נחשבה בית ספר יהודי יותר מאשר אוונגלית.¹⁶ בית הספר התנהל על פי הנורמות המוכרות לו מבית הוריו.¹⁷ למרות זאת, לקראת קיץ

תיאודור הרצל (שני משמאל) כחבר בארגון הסטודנטים אלביה ב-1882 (לשכת העיתונות הממשלתית)

וגנר, שבארגונו נטלה חלק גם אגודת "אלביה". אירועים אלה (ה-Commersfest, פסטיבלים) היו עניין שבשגרה באגודות הסטודנטים הגרמניות, ולא התאפיינו באנטישמיות.³⁰ לפי בלר היו גילויים של אנטישמיות באגודה, אבל הרצל לא ראה בהם ביקורת אישית עליו, אלא על היהודים הבורים, תאבי הבצע, שלא השכילו להיטמע בתרבות הגרמנית. הרצל התייחס לדעות הללו כאל אנטישמיות תרבותית ולא התנגד לה, משום שהאידיאולוגיה של ההתבוללות הטיפה ליהודים "לתקן את עצמם" כדי להיות ראויים לזכויות אזרח שוויוניות. קבלתו של הרצל לאגודת "אלביה" מצביעה על כך שלא כל האגודות הגרמניות דחו את היהודים, ושהוא היה יהודי שאפשר היה "להסתדר" אתו.³¹ אולם באירוע לכבוד וגנר היו גילויים אנטישמיים חריפים, ובעקבותיהם נטש הרצל את האגודה. במכתב לאגודה נימק את צעדו לא בטיעונים

הרצל כי שפת האם שלו גרמנית. מפליא יותר שבשנה השנייה הוא ציין כי שפת האם שלו הונגרית. רק בסמסטר האביב של 1881 הצהיר שוב כי שפת האם שלו גרמנית. לאחר מכן, במשך שנתיים, ראה בעצמו הונגרי. במהלך שנות לימודיו הוא הצטרף לאגודת הסטודנטים הליברלית Akademiesche Lesehalle, ובשנת 1881 הצטרף לאגודת סטודנטים בשם "אלביה" (Albia). מכאן ואילך הזדהה בגאווה כגרמני ונהנה מן המעמד החברתי הנלווה למוצא זה.²⁹ הוא היה פעיל בחיי האגודה, ובמסגרתה הרבה לעסוק בסיף, לצרוך משקאות אלכוהוליים, לשחק בקלפים, לשיר ולנהל ויכוחים קולניים עם יתר החברים, הליברלים והלאומנים בחוג. בהשראת גיבורו הלוחמני והגאה של ירושלים המשוחררת, פרי עטו של טורקוואטו טאסו (Tasso), הוא זכה לשם חיבה, "טנקרד" (Tancred). בראשית 1883 התקיים כנס לזכרו של

דין, אבל כיוון זה לא עלה בקנה אחד עם שאיפותיו. באוגוסט 1885 החליט לנסות להתפרנס כסופר עצמאי.

מחילופי המכתבים שלו עולה כי עמד בקשר עם אחד העורכים של העיתונים הגרמניים שראו אור בהונגריה עוד במהלך לימודיו, במאי 1877. אולם לא ברור אם היה זה מיקשה פאלק (Miksa Falk), שערך מ-1867 את *Pester Lloyd*³⁹, או זיגמונד ברודי (Zsigmond Bródy), שערך מ-1872 את *Neues Pester Journal*⁴⁰, אשר הקלה הבורגני העדיף אותו. בבדיקה של גיליונות *Lloyd* עד 1890, ראיתי רק כתבה אחת של הרצל, משנת 1888.⁴¹ לעומת זאת הוא פרסם בנויה פסטר ז'ורנל רישומי מסע בדרום אירופה ב-1887.⁴² אף על פי שהוא לא התלונן על התמורה הכספית,⁴³ הוא שקל לפרסם את כתביו ב-*Wiener Allgemeine Zeitung*⁴⁴, אותו העדיף על פני העיתון מפשט. כעבור כשנה וחצי כתב להוריו כי נויה פסטר ז'ורנל נהג בדרך לא הוגנת כלפיו: אף על פי שעורך המדור מצא את שני מאמריו ראויים לפרסום הוא חשב שהם קצרים מדי והנימה הכללית בכתיבתו לא נשא חן בעיניו. הרצל לא טרח להשיב לו, בין היתר משום שקיווה לפגוש פנים אל פנים את עורך העיתון, ברודי, באוסטנדה או במועדון "קונקורדיה" שבוינה.⁴⁵ הוא תכנן את פגישתו בטקטיקה ערמומית: "הוא יתצלל בפני, וינצל את ההזדמנות להעלות את התמלוגים שלי לרמה המקובלת בנויה פראיה פרסה".⁴⁶ העדפתו את העיתונים בשפה הגרמנית ושמירת הקשר עם העיתונים של פשט הייתה מדיניות מודעת של הרצל: בספטמבר 1891 הוא כתב, ללא שמץ צניעות, כי להערכתו טור מסוים שכתב טוב מכדי להתפרסם ב'ז'ורנל'. על כן, "אם גם ליום המחרת לא תשתנה דעתי, אני אשלח אותו לממרוט".⁴⁷ במידה שלא אמצא אותו ראוי לכך, אתן אותו לברודי".⁴⁸

הרצל התקשר לראשונה ל-*Wiener Allgemeine Zeitung* בשנת 1882, כשניגש לתחרות כתיבת פיליטון. משנכשל בתחרות שקל מיד לשלוח את כתב היד ל-*Pester Lloyd*, רק כדי להרשים את אחייניתו היפהפייה, כפי שכתב לחברו מילדות, היינריך קנה.⁴⁹ הוא ביקש לשמוע את דעתו גם על הכתבים הספרותיים שקיבלו תגובה חיובית בתחרות.⁵⁰ הטור ששלח, *Die Brunner auf Hagenau*, עבר אודיסאה: בסוף חודש מארס 1900 הוא ראה אור בנויה פראיה פרסה בשם *Die Heimkehr* (השיבה הביתה), אבל תחת שם העט ה' יונגמן (H. Jungmann).⁵¹ גם הרישום ביומנו ב-22 בפברואר 1882 מעיד על תסכולו העמוק מכך שלא הוזכר כלל בין המועמדים לזכייה, ואף לא קיבל ציון לשבח. "שלושה חודשים חלמתי על זה. חודש שלם עבדתי על זה, אבל [...] אם לשפוט לפי הווינר אלגמיינה צייטונג, ברור כי אני מסוגל לכתוב, אני מסוגל ליצור, אני אדם בינוני להחריד, גם אם לא טיפיש, שעקב עצלנותו והיעדר הכישורים שלו אינו כשיר לעבודה אינטלקטואלית בעלת משקל, על כן מעדיף להיקרא סופר".⁵² למרות הכישלון הוא שמר על קשר עם עיתון זה.⁵³ אחרי מסעו לאיטליה, הוא היה חבר מערכת מ-15 באפריל 1887. ככותב טורים ועורך מדור התאטרון הוא עבד בעיתון שלושה חודשים, אבל חש כי אינו מתוגמל או מסופק לא מן ההיבט הכספי ולא מן התמורה הרוחנית, ולא התנגד לעזיבתו שתוכננה לאמצע חודש יולי. הטענה העיקרית נגדו הייתה כי הוא לא התייחס בכבוד הראוי לבעלי העיתון, איגנץ פון קוליש (Ignaz von Kolisch).⁵⁴ הרצל הצדיק את התנהגותו כלפי פון קוליש בכך שבעקבות העברות כספים חשודות שביצע בעבר ביקש בעל העיתון לתמך את דעת הקהל.⁵⁵

על הרגשות היהודיים, אלא בזכויות אוניברסליות. ברם הוא לא נפגע מן הגילויים האנטישמיים כיהודי, אלא כאזרח יהודי שווה זכויות, ולא חש פגיעה קולקטיבית.³² הגורל הקולקטיבי של היהודים עדיין לא עניין את הרצל. מטרתו העליונה הייתה להפוך לסופר ומחזאי אוסטרי-גרמני מפורסם. לפי יומנו הוא כתב מחזות כבר משנת 1878, אבל טרם זכה להצלחה.

ניסיונות

הפרדיגמה של התרבות הגרמנית והשתייכותו אליה – בעיקר לאחר המשבר הכלכלי של 1873, שהשיח האנטישמי תלה ביהודים את אשמת פריצתו – היו בעיניו מודל חיקוי נחשק, לעומת הפרדיגמה של היהודי המתבולל, המעוררת קונטראציות לעסקים מפוקפקים ולשחיתות.³³ בעיני הרצל הצעיר ההשתייכות לתרבות הגרמנית הייתה גם הכרה בעליונות הרוח על פני החומר, תפיסה שהוא ביקש להזדהות אתה בכל מאודו. הוא סבר כי ישכיל להתחבר לתרבות הנשגבת רק אם יהפוך למחזאי מצליח של Burgtheater או לעיתונאי מן המניין בנויה פראיה פרסה. הבורגתאטר נחשב לסמל המובהק ביותר להצלחה הספרותית ולהכרה של החברה הגבוהה, וכן למעוז התרבותי של המעמד הבורגני דובר הגרמנית בווינה. "פעם עוד אכנס לשם", נזכר ארתור שניצלר במשפט שאמר הרצל בשיחה עמו שעה שנבנה בניין התאטרון החדש.³⁴ משפט זה, שנאמר מפיו של הרצל בן ה-23, היה הצהרה על שאפתנות ורגע מכונן בתפיסת הזהות שלו. לאור תולדות חייו ומוצאו – מלבד הרצון להגשמה העצמית בצורתו הבורגנית הקלאסית היו רבדים אחרים לשאיפתו להתקבל לתאטרון – במקרה שלו מדובר היה בשאיפה של הרצל ה"יהודי". קבלה למוסד כה מכובד של החוג הבורגני משמעה היה לא רק מעמד סוציאלי גבוה או הצלחה אמנותית אלא חותמת סופית כי הוא משתייך לתרבות האזרחית ה"גרמנית". סייעה לכך ידיעתו את השפה הגרמנית על בוריה, כפי שהפגין במחזותיו, ידיעה שהבריות יכלו לפרש כסימן חיזוני להשתייכותו לתרבות הגרמנית. אם יצירותיו תתקבלנה למוסד הראשון במעלה של התרבות הגרמנית, היוצר יהפוך לנציג של אותה תרבות, וכך ישתחרר מ"כתם" מוצאו.³⁵ חמישה מחזות של הרצל אכן הוצגו לימים בתאטרון, גם אם לתקופות קצרות, אבל שישה מחזות פרי עטו גם נדחו. ב-19 במארס 1889 נערכה בכורה על במת הבורגתאטר של המחזה *Wilddiebe* (הצידים) שכתב עם הוגו ויטמן.³⁶ זו הייתה יצירתו התאטרלית המצליחה ביותר: היא הוצגה 57 פעם בבורגתאטר, ובשנה שלאחר מכן הוצגה בחמישים ערים נוספות. אולם הצלחה זו לא חזרה על עצמה.³⁷

המכתבים שכתב הרצל לפני עזיבתו לפרס מעידים על צורך עז להוכיח את עצמו ולזכות בהכרה. יתרה מזאת, הם רומזים על לחץ נפשי עצום: הוא שאף לא רק להצלחה מהירה אלא להצלחה מתמשכת.³⁸ אף על פי שלא נחל הצלחה כמחזאי, בתור הכתב הפריזאי של נויה פראיה פרסה ובעל טור בעיתון הוא נמנה עם העיתונאים הפופולריים ביותר בווינה. לאמיתו של דבר, הוא אמור היה להיות שבע רצון מכך.

ניסיונותיו הראשונים של הרצל בכתיבה עיתונאית לפני קבלתו לנויה פראיה פרסה: וינה ובודפשט

במאי 1884 קיבל הרצל את תעודת סיום הלימודים במשפטים, אבל משום מוצאו יהודי לא האמין כי יצליח להתקדם לדרגות בכירות בהיררכיה הביורוקרטית האוסטרית. הוא יכול היה לעסוק בעריכת

של *Berliner Tageblatt*,⁶⁷ שביקש ממנו לכתוב בעיתונו "שיחות סלון" (Plauderfeuilleton). הקשר הזה הועיל להצלח. לאחר שהותו הקודמת בברלין, כמה חודשים לפני כן, סיפר להוריו שבשעה שטיפל בענייניו בתאטרון הכיר כמה דמויות חשובות מתחום התאטרון, אבל בכל הנוגע לחוגי העיתונאים כתב: "טרם פיתחתי קשרים הדוקים מספיק עם העיתונאים המקומיים כדי להציג את שאיפות העיתונאיות. הייתי עלול לסכן את הישגים שהגעתי אליהם עד כה, שבזכותם אני הנהנה ממוניטין טובים שהיה בעלי ערך עבורי בעתיד".⁶⁸

במשך ארבעה חודשים מאמצע אוקטובר 1886,⁶⁹ הוא כתב טורים שבועיים ודרשבוועיים למהדורת יום שני של ה-*Reise um die Welt* (מסביב לעולם),⁷⁰ שהתפרסמה תחת השם *Deutsches Montagsblatt* (עיתון הבוקר הגרמני).⁷¹ הוא כיסה קשת רחבה של נושאים (חברה, פוליטיקה, תאטרון, ספרות), אבל באף אחת מכתבותיו לא ניסה להבין את ההקשרים בין התחומים השונים. כתביו לא זכו להד בברלין, אבל הרצל לא הוטרד מכך. הסיבה העיקרית שקיבל את ההצעה הייתה התמלוגים.⁷² מטרתו נותרה להתקבל לניויה פראיה פרסה הווינאי, אבל כדי לעשות זאת היה "עליו לקחת את עצמו בידיים". הוא קיווה שאם יצירתו "ונוס" תזכה לקבלת פנים אוהדת בעיתון הווינאי, היא תבטיח לו פרסום רב.⁷³ הוא לא זלזל באפשרויות פרסום ב-*Tageblatt*, שכן בזכות פרסומים אלה הוא ביסס את נוכחותו בגרמניה, אבל בווינה נאלץ להסתפק ב-*Wiener Allgemeine Zeitung*.⁷⁴

כסופר היה פרסומו אף קטן מזה. משום כך הוא חי במתח תמידי ואף שקע במרה שחורה. כשהוריו הבינו כי מצבו כבי רע הם עודדו אותו לנסוע לדרום אירופה. בפברואר 1887 נסע הרצל לרומא דרך ונציה ופיזה, ומשם המשיך לנפולי, לקפרי ולאמלפי. הוא חזר דרך צפון איטליה. המכתבים ששלח להוריו היו קצרים, אבל הם העידו כי נרגע, נטען בכוחות מחודשים ועבר חוויות מלהיבות ומרעננות. כעבור חודש בלבד הוא אמר לאחר שיחה שניהל עם סודרמן: "לכתוב על הכול זו מעמסה כבדה וכפוית טובה. ה-*Berliner Tageblatt* משלם פי שלושה על קטע בהמשכים מתוך רומן, מאשר על רשמי מסע". הוא שקל לכתוב על נושאים שהעסיקו אותו זמן רב אך נמנע מן העיסוק בהם משום "החרדה מפני העתיד הלא ברור". הוא ראה בכתיבה ספרותית דרך בטוחה ויציבה יותר להתקדם מאשר במחזאות.⁷⁵ למרות זאת המשיך לכתוב את סדרת רשמי המסעות החל ב-17 באוקטובר 1887.⁷⁶

באוגוסט 1887 נפגש הרצל בעיר לנדק שבטירול עם ארתור לויסון שיעץ לו, למרות המצב הלא ברור, להגיש את מועמדותו לתפקיד הכתב הפריזאי של ה-*Frankfurter Zeitung* שהתפנה.⁷⁷ באוזני הוריו העלה הרצל נימוקים לטובת הרעיון הזה. ראשית, לא יזיק אם גם בווינה יידעו שעיתון גרמני מתעניין בו. שנית, יצירת הקשר יכולה להוביל לקבלת משרה חלקית, למשל ניהול הנציגות הווינאית של העיתון הגרמני. שלישי, הוא ראה בעיתון זה עיתון בעל תפוצה עולמית, ובכל מקרה לא יזיק אם לרשת הקשרים שלו ייתוסף עיתון כזה. לבסוף, עבודה בעיתון כזה תבטיח לו פרנסה קבועה, והוא יוכל להשלים את פרנסתו מהזמנות נוספות שאפשר שיקבל, בין היתר, מה-*Neues Wiener Tagblatt* ומה-*Fremdenblat*.⁷⁸ ברמה השנתית הכנסתו יכולה להגיע לרמה "שתאפשר לעבור לפריז", אף ש"עדיין מוקדם לדבר על זה". הוא התייחס לקשר אפשרי עם פרנקפורט כאל הזדמנות לפרסום. הרצל עבד גם עבור *Illustrierte Frauenzeitung* מברלין,⁷⁹ על כך מעידה התכתבות על תמלוגים, ופרסם גם בעיתון

לאחר שהעיתון עבר לבעלותו של וילהלם פישר (Wilhelm Fischer) הרצל חזר לעבוד במערכת. במכתב ששלח לפישר, הציע לו הרצל חוזה עבודה שלפיו יתחיל לעבוד בעיתון החל ב-1 במאוס. הוא הציע לכתוב על הצגות הבכורה של הבורגתאטר, לערוך את מדור הטורים והדעות ולכתוב מאמרים, אבל הוא הביע נכונות לעסוק בנושאים פוליטיים "רק אם העיתון ישמור על נטייתו הליברלית". חוזה העבודה יישאר בתוקף למשך שנתיים, ושכרו ישולם בתשלומים חודשיים קבועים. במקרה של החלפת בעלים, פישר יתחייב כי העסקתו לא תפסק עד סוף חודש פברואר 1891.⁸⁰ אולם לא היה צורך בכך, משום שבמהלך 1889, כפי שמתבהר ממכתבו למריה הרצפלד, הוא עזב את המערכת.⁸¹

בשנות השמונים פרסם הרצל כמה מכתביו בעיתון הווינאי המאור, *Neue Illustrierte Zeitung*. עיתון זה היה קשור גם לעיתונות הגרמנית בהונגריה, משום שעיתון המשנה של הפסטר לויז, *Ungarische Illustrierte Zeitung*, שהחל לראות אור ב-1871, נסגר בשלהי 1872. המוציאים לאור, האחים דויטש (Deutsch testvérek), הודיעו לקוראים כי החל ב-1873 הם נוטלים על עצמם את הוצאת עיתון המשנה המאור בווינה, *Neue Illustrierte Zeitung*.⁸² מבחינתו של הרצל התמורות שהתחוללו באמצע שנות השמונים היו בעלות משמעות. ב-1884 החל מגיליון 27 ועד ספטמבר 1886, היה קרל אמיל פרנזוס (Franz Karl Emil Groller Balduin)⁸³ המוציא לאור והעורך הראשי של העיתון. החליף אותו

בסוף יוני 1885 כתב הרצל להוריו כי ניה אילוסטריט צייטונג יפרסם בהמשכים יצירה פרי עטו. הוא שמח על כך, משום שהעיתון נודע בזכות התמלוגים הגבוהים שנהג לשלם.⁸⁴ יצירותיו שפורסמו במהלך 1887 היו הסיפור הקצר *Ein Zugstück* והקומדיה *Der Flüchtling* (הפליטים).⁸⁵ אותה שנה שיבח העיתון את קובץ הטורים *Neues von der Venus*:

זהו ספר נפלא ומבדר, שהקורא יתקשה להוריד מן היד לפני שיסיים לקרוא אותו. השיחות והעלילות המובאות בו משעשעות עד מאוד, כיאה לסוגה הקלילה והחגיגית הצרפתית הזו. מי שטען כי השפה הגרמנית לא מתאימה לכתיבה כזו, ראוי שיקרא את הספרון הזה וייווכח כי לטיפוח הסוגה הזאת נדרשת שליטה מלאה בשפה כפי שהמחבר מפגין. עם זאת, עצמתו העיקרית של הרצל היא בכתיבה דרמטית. קורא המיטיב לחוש בטקסט יבין זאת גם בקריאת הפרוזה פרי עטו. לאור הכישרון הזה, יעשה נכון המחבר אם יפנה למחזאות. ההצלחה, סביר להניח, לא תאחר לבוא.⁸⁶

מחבר הסיקירה טעה, שכן הצלחתו של הרצל הייתה מוגבלת. מחזותיו נדחו לא אחת הן בבורגתאטר, הן ב-*Hoftheater* הברלינאי. הצלחת מחזהו *טברין* (*Tabarin*) בניו יורק הייתה בגדר פריצת דרך מסוימת שפתחה בפניו כמה דלתות במערכות עיתונים שונים. למעשה, הוא קיבל הצעת עבודה מן ה-*Wiener Tageblatt*, אבל דחה אותה משום שהייתה כרוכה בתקופת ניסיון.⁸⁷ ב-1885 הרצל כתב גם עבור העיתון הסאטירי *Der Floh* שנוסד ב-1869, אבל משום שפורסמו בו כתבות ללא חתימת הסופרים אי אפשר לקבוע את מספר הפרסומים שלו.⁸⁸ הוא פרסם גם ב-*Deutsche Zeitung* הגרמני, וב-*Deutsche Wochenschrift*.⁸⁹

גרמניה

בשנת 1886 ערך הרצל מסע מקיף בצרפת בין יולי לאוקטובר, ופגש את ארתור לויסון (Arthur Levysohn, 1841-1908), העורך הראשי

בכר, התבטא בנימה אוהדת על כתבתו *Der Neue Pygmalion* מעודד הוא פנה בכתב לבכר, כפי שעשה שנתיים קודם לכן עם מוריץ בנדיקט,⁸⁷ אשר הציע לו לרכוש ניסיון מעשי בכתובה עיתונאית. הרצל עשה כדבריו ופרסם בעיתונים החשובים של וינה. כתבות פרי עטו פורסמו ב-*Presse* (1886), ב-*Neues Wiener Tagblatt* (1885), ב-*Fremdenblatt* (1887), ובעיקר ב-*Wiener Allgemeine Zeitung* (1887), שם שימש עורך מדור הטורים, עורך מדור התאטרון, ומעת לעת פרסם גם כתבות חדשותיות. כשבאמתחתו רשימת הפרסומים הארוכה הזו, נוסף על פעילותו ב-*Berliner Tageblatt*, ששם אף נשקלה מועמדותו לתפקיד מבקר התאטרון,⁸⁸ כחלופה נוספת לאוסקר בלומנטל (Blumenthal) ולפול לינדאו (Paul Lindau). בסתיו 1887 הציע שוב את מועמדותו לעיתון הווינאי היוקרתי. תשובתו של בכר לא הייתה חיובית. מאחר שלא הייתה משרה פנויה, נבצר ממנו להעסיק את הרצל באופן קבוע, והוא לא הוזמן לפגישה אישית. בינואר 1888 שלח שוב הרצל מכתב דומה לבכר, ובו הציע את עצמו לתפקיד מתמחה.⁸⁹ מדוע היה הנויה פראיה פרסה כה חשוב לו? בזכות מה זכה העיתון למוניטין כה יוקרתיים? באוסטריה היו כמה זרמים בולטים בדעת הקהל, למשל הזרם הקתוליקו-נרטיבי, הנוצרי-סוציאליסטי, הסוציאליסטי והאנטישמי. בעיני רבים נחשבה העיתונות לאמצעי החשוב ביותר לעיצוב דעת הקהל, ובין העיתונים היה הנויה פראיה פרסה בעל ההשפעה הרבה ביותר. לא בכדי נחשב עורך העיתון, בנדיקט מוריץ, לאחת הדמויות המשפיעות ביותר באוסטריה. העיתון דגל בהתבוללות, התאפיין בפתיחות ליברלית, ושמר על הגמוניה תרבותית גרמנית ללא השתלחויות אנטישמיות. מי שהצליח לפרסם בעיתון, או מי שנכתב עליו דבר מה בעיתון, ללא קשר להשתייכותו הגזעית, הדתית או האתנית, נחשב לדמות מקובלת.⁹⁰

מפעם לפעם נזכר שמו של הרצל בגיליונות הנויה פראיה פרסה החל ב-1888, בעיקר בזכות רשמיו המסע מבריסל ומאנגליה. באוגוסט הוא כתב להוריו, שאילו 4-5 פיליטונים פרי עטו היו מתפרסמים בעיתון, "אזי הנסיעות היו משתלמות, הן בפן הכספי והן מבחינה אישית [...]. חצי תריסר פרסומים לבטח היו מעניקים לי יציבות מסוימת וביטחון עצמי, מה שעדיין חסר לי. זוהי משאלת לבי, וזו הייתה גם המטרה שהצבתי לעצמי".⁹¹ עד אותו זמן הוא שלח לעיתון כתבות רבות, וכתבות אחרות לא התקבלו בעיתונים *Berliner Tageblatt*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* ו-*Allgemeine Zeitung*.

בשנים הקשות הללו הרצל היה כבר בעל משפחה. בקיץ 1891 עמדו חיי המשפחה שלו על סף קריסה. מאחר ששקל ברצינות להתגרש, הוא נסע לחודשיים לדרום צרפת – הוא שקע במחשבות על החיים, חקר את סביבתו, עבד, למד ספרדית, ותכנן את המשך נסיעתו לצפון אפריקה. את חזויותיו מן המסע הוא עיבד במספר כתבות שראו אור בנויה פראיה פרסה. כתבות אלה מעידות על התפתחותו האישית: הוא נעשה אדם רציני, מעמיק וכן יותר, הוא התבונן בעולם באופן שקול ושכלתי יותר, והסבל שאלי נחשף נגע בו עמוקות (לדוגמה, בעיר לורד [Lourdes] שבצרפת). כתבותיו עוררו עניין בווינה, הן במערכת העיתון והן בחוג הספרות. בתחילת אוקטובר 1891 הגיעה הצעה מעיר הבירה הקיסרית: תפקיד הכתב הפריסאי של הנויה פראיה פרסה. הרצל קיבל את ההצעה ללא התלבטות, קטע את שהותו בדרום אירופה ושם פעמי לבירה הצרפתית. "זוהי המקצה שבעזרתה אוכל להתקדם", כתב להוריו באוקטובר 1891. הוא שימש בתפקיד הכתב

הומוריסטי, ה-*Lustige Blätter*.⁸⁰ בשנת 1888 ראה אור קובץ הכתבים השני שלו, *Buch der Nartheit*, שכלל בעיקר רשמיו מסע מנורמנדי ומאיטליה, ועלילות על חולשות ועוולות אנושיות. הוא הקדיש את הקובץ לארתור לויסון. בדומה ליונס, מלבד כמה ביקורות אוהדות גם ספר זה לא זכה לפרסום רב. הוא נמכר בכחות מ-300 עותקים, לעומת 700 העותקים של יונוס. טורים אלה היו שלב מעבר מן הטורים הבורגניים-ריאליסטיים לפרוזה אימפרסיוניסטית. הרצל התחיל במקורות הקלאסיים אך היה בקיא גם בכתביהם של פרדיננד קירנברגר, לודוויג שפיידל,⁸¹ והיינריך היינה, ואימץ את השפה המודרנית. הטורים שלו, מבחינת מבנה המקור שלהם, מסתמכים על האידאות של הריאליזם הבורגני: כל טקסט מתייחס לנושא אחד בלבד, והיחסים הפונקציונליים בין האלמנטים האפיים לבין הנושאים הנדונים יוצרים יחידת טקסט קוהרנטית. אולם מבנה המקור מאות על התפוררות המבנה היציב, המוכר. בהדרגה הוא החל לשלב אלמנטים סגנוניים אימפרסיוניסטים בטקסט הריאליסטי, דבר שגרם לטשטוש הגבולות בין הניתוח הפוליטי לבין תיאור האווירה, כפי שזה מתבטא באסטרטגיה הספרותית של המודרניזם הווינאי (סגנון אשר הגיע לשיאו בכתביו של פטר אלטנברג [Peter Altenberg]).⁸² למעשה, הפיליטונים המבוססים על חזויותיו מסמנים את תחילת הקריירה הספרותית שלו בווינה. בזכותם עורר הרצל תשומת לב גם מחוץ לגבולות המונרכיה. אוטו אייסלר (Otto Eysler), המוציא לאור של ה-*Lustige Blätter*, עודד אותו לעבור לברלין ולערוך כתב עת שאמור היה להיווסד, *Die Bühnenwelt*, אולם בסופו של דבר כתב העת לא נוסד. גם התכנית להעביר לידי הרצל את מדור ביקורת התאטרון של ה-*Berliner Tageblatt* מידי הרצל של אוסקר בלומנטל (Oskar Blumenthal), נכשלה. אולם, ה-*Wallnertheater* הברלינאי הציג את מחזהו *Seine Hoheit*, והפרמיירה שנערכה ב-18 במאוס 1888 זכתה לתשואות הקהל ולשבחי הביקורת.

בגרמניה פרסם גם ה-*Allgemeine Zeitung* מכתביו של הרצל.⁸³ על פנייתו של העורך הראשי של העיתון, ד"ר הוגו יעקובי (Hugo Jacobi), אם יאות לכתוב בעיתון, ענה הרצל כי ישמח לכתוב עבורו כתבות, בעיקר על חיי התאטרון של וינה, פעמיים-שלוש בשבוע.⁸⁴ מבחינה סגנונית לא התכוון הרצל לטקסטים שבלוניים אלא ללכת בעקבות "הצרפתים החדשים", דוגמת אלפונס קאר (Alphonse Karr), פרנסיסק סרסי (Francisque Sarcey), נסטור רוקפלאן (Nestor Roqueplan) ואלברט וולף (Albert Wolf), שאימצו סגנון "פטפטני" יותר (Plauderei), גם אם הדבר עלול לפגוע בהצגה עצמה. במכתבו להוריו מה-1 באוקטובר 1891 הוא הצהיר בגאווה כי "נפתחו בפני השערים לעיתונים הגרמניים המכובדים ביותר". אולם הציפייה לא התממשה שכן לא קיבל פנייה רשמית לכתוב בעיתון.

לקראת המטרה: פריס

מטרתו של הרצל בקריירה העיתונאית שלו הייתה ברורה: להתקבל למדור הטורים של הנויה פראיה פרסה. ב-1882 הוא ביקש לשמוע את דעתה של הסופרת חנה היינריך על הכתבות שיעד לעיתון זה.⁸⁵ הוא המשיך לנסות לפרסם את כתביו, ללא הצלחה. אחרי פרסום יונוס הוא קיווה לקבל ביקורת מחמיאה ולפרסם אחת מכתבותיו,⁸⁶ אבל זה לא יצא לפועל. באוקטובר 1887, הוא שמע בהקשר של פיליטון מפרי עטו שהתפרסם ב-*Fremdenblatt*, כי עורך הנויה פראיה פרסה, אדוארד

הלהן: *und autobiographische Notizen 1866-1895*, Berlin 1983
 הרצל, אוטוביוגרפיה). במילים אלה, שנכתבו ביומנו ב-22.2.1882, שם, עמ' 620, ביטא הרצל הצעיר, בן 22 בסך הכול, את תסכולו מכישלונו בתחרות עיתונות. כל הציטוטים ממכתבים במאמר הם מספר זה.

2 לסקירה מלאה של שנות חייו בפשט, ראו A. Handler, *Dori: The Life and Times of Theodor Herzl in Budapest (1860-1878)*, Alabama 1983 (להלן: Handler, Dori).

3 המהגרים היהודים להונגריה במאה השמונה-עשרה באו בעיקר ממורביה ומצ'כיה, ובין השנים 1840 ל-1880 מגליציה, שבה התגוררה האוכלוסייה היהודית הגדולה ביותר באירופה, שנייה רק לרוסיה. יהודי גליציה נחשבו בעיני יתר היהודים באירופה יהודים עניים, דתיים וחסרי השכלה. עיינו גם: Vera Ránki, *Magyarok – Zsidók – Nacionalizmus. A befogadás és a kirekesztés politikája*. Budapest: Új Mandátum, 1999, p. 73
 4 דמויות נשיות דומיננטיות, שלא מן הנמנע כי התבססו על דמות אמו, נוכל למצוא בדמויות הגב' שמואל, ובדמות אמו של דוד, במחזה הגטו החדש (Das Neue Ghetto) ובאלטנוילנד (Altneuland).
 5 Handler, Dori, pp. 35–36

6 לפי דעתו של הנדלר השפעת האגודה ההונגרית היהודית גרמה לאהדה של היהודים להונגרים. בהתאם לצו קיסרי הוחזרו ליהודים סכומי עתק אשר נכפה עליהם לשלם בשל תמיכתם הפעילה והנלהבת במהפכת 1848, בתנאי שיקימו רשת חינוך כפופה לקהילה. אולם עקב רצונם העז לאמץ את התרבות ההונגרית, בתי הספר היהודיים הרחיקו לכת אף יותר מבתי הספר ההונגריים הנוצריים. המורים היו פטריסטים אדוקים שנאבקו בכל כוחם בהשפעה הגרמנית.

7 Handler, Dori, pp. 43–44
 8 B. Pukánszky and A. Németh, *Neveléstörténet*, Budapest 1998, pp. 411–414. בשנות השבעים של המאה התשע-עשרה גדל מספר היהודים שעסקו בתחומים הטכנולוגיים, אף על פי שמרבית אנשי הרוח היהודים פעלו בתחומי ההוראה והעיתונות. ראו גם Handler, Dori, p. 49.

9 שם, עמ' 51.
 10 שם, עמוד 53–54. הנדלר סבור כי סיבה אפשרית נוספת להיעדרויות הממושכות של הרצל מן הלימודים, נעוצה אולי בעובדה שבשנת לימודים זו מלאו להרצל 13 שנה וייתכן כי הוא השקיע זמן רב בהכנות לטקס הבר מצווה שלו.

11 A. Elon, *Herzl*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1975, p. 12. תורגם לעברית: ע' אילון, הרצל, תרגמו: ג' אריון וע' אילון, תל אביב 1976.

12 Handler, Dori, p. 71
 13 *A Pest-városi Nyilvános Főreáltanoda Tizenhetedik Tudósítványa az 1870/1-iki Tanév Végén* (השנתון ה-17 של חטיבת הביניים הריאלית הציבורית של פשט), בעריכת N. Ferenc. סימון: Ért 288/1863–1876, p. 45.

14 Handler, Dori, p. 64
 15 (Beller, Herzl, A. Beller, Herzl, Wien 1996, pp. 18–19).
 16 על פי *A Pesti Ág. Hitv. Evang. Főgymnasium Értesítője* (Ért. 380/1865–77). בשנת הלימודים 1875–1876, שבה החל הרצל ללמוד בבית הספר, היו בו 355 תלמידים, מהם 231 יהודים ורק 92 אוונגליים.

17 Beller, Herzl, p. 19
 18 מבדיקה שערכתי בשנתונים הרלוונטיים של עיתוני פשט איני יכולה לאשר סברה זו, שכן לא מצאתי מאמר החתום בידי הרצל או בראשי התיבות T.H. אולם אחיינו של הרצל, ינו הלטאי, מזכיר באוטוביוגרפיה שלו שהרצל כתב עבור *Pester Lloyd*. ראו Z. Andor, *Theodor Herzl: Emlékezések*, New York 1981, p. 14 (להלן: Zsoldos, Emlékezések).

הפריסאי עד יולי 1895, ולאחר מכן ערך את מדור הטורים בווינה. כך מימש את שאיפותיו העיתונאיות.

נוסף על האתגר המקצועי היו להרצל עוד סיבות להיענות להצעה לנסוע לפריס. שנים קודם לכן הוא הביע את אהדתו הגדולה לפריס לא רק משום הערכתו לעמיתיו הפריסאים (כגון היינה, לינדאו, וויטמן, סינגר, בלוביץ,⁹² שהיו כולם כתבים בפריס, וכן ארתור לוינסון (Levysohn, 1841-1908) שהתחיל את הקריירה שלו ככתב בפריס של ה-*Kölnische Zeitung*), אלא גם על שום אופיה המיוחד, הקוסמופוליטי והבלתי תלוי של העיר. בחברה הפריסאית זכו לכבוד כל בעלי הכישרון, ללא קשר למוצאם. גרמנים רבים שהו בעיר פרקי זמן קצרים או ארוכים, ונחשבו בעיני הפריסאים, כמו יתר האינטלקטואלים הגרמנים היהודים, לאנשים ליברליים ומשכילים.⁹³ במקרה של היינריך היינה, הדימוי של צרפת כלל לצד אידאות פוליטיות גם הדוניזם, שמחת חיים וארוטיקה, ובעיקר "נחישות פוליטית, תקווה שהשירה אכן מסוגלת לשנות את המציאות".⁹⁴

מ-1750 העדיפו רוב הסופרים הזרים להתגורר במשולש רומא-פריס-לונדון, "היות שרק המקומות הללו שימשו אלטרנטיבה אמיתית למצב השורר במולדתם, ונתפסו כמקורות השראה מיתיים שמציבים בפניהם אתגר אישי אמיתי".⁹⁵ ערים אלה הציעו מקלט לכל מי שברח "מן הפרובינציאליות, המשקולות הכבדות וההדרה האינטלקטואלית שבה היו שרויים במולדתם".⁹⁶ שלוש הערים הללו, שצמחו והתעלו מעל המעמד של ערי הבירה הברוקיות והמטרופוליניות (סנט פטרסבורג, מדריד, נפולי, ונציה, וינה, ברלין, דרזדן), הציעו "הזדמנות ליצור דבר-מה חדש במהותו".⁹⁷ אולם רק פריס ולונדון היו קרובות למה שנחשב ערי בירה אימפריאליסטיות. הערים הגרמניות לא הצליחו לעמוד בקצב ההתפתחות המנטלית ונוצרו פערים מוחשיים "בין התרבות הגרמנית האינדיווידואלית לבין התרבות המערבית הקהילתית, בין המטרופולין המערביים לרוח הפרובינציאלית הגרמנית".⁹⁸ אף על פי שהסופרים הגרמנים הגיעו למטרופולין כ"פליטי הפרובינציה" הם בלטו בהשכלתם, בתחרותיות שאפיינה אותם וברמתם האינטלקטואלית הגבוהה. על השפעתם האינטלקטואלית נאמר כי "היא המעניקה להם זכות קיום בארץ נכר", ועבור רבים "היא שימשה מגן מפני התלאות הצפויות להם בגלות".

אחרית דבר

שנות חייו בפריס השפיעו עמוקות על הקריירה של הרצל, על תפיסתו ועל זהותו. הוא היה עד ממקור ראשון לשערוריית פנמה, למשפט דרייפוס, לפיגועי תופת אנרכיסטיים, להפגנות של תנועת הפועלים. נסיבות אלה גרמו לו לשקול בצורה מעמיקה את השקפותיו החברתיות, את זהותו כ"סופר גרמני" ואת תפקידו ואחריותו כעיתונאי. הוא נאלץ להתעמת עם הסוגיה היהודית ולפרש את עמודותיהם של המתבוללים, של חובבי ציון ושל האנטישמים. כעיתונאי הוא הגדיר מחדש את תפקידו של הפיליטון לעומת מאמר המערכת, והתמודד עם משבר הזהות שלו כ"סופר גרמני". הרצל העיתונאי הגשים את מטרותיו, אולם בחייו האישיים הוא עמד בפני פרק חדש ובלתי צפוי.

הערות

* תרגם מהונגרית: דוד טרבאי.
 1 T. Herzl, *Briefe und Tagebücher*, eds. A. Bein et al. Vol. 1: *Briefe*

- ראו H. Ujvári, "Die Geschichte des Pester Lloyd zwischen 1854–1875", *Magyar Könyvszemle*, 117, 2 (2001), pp. 189–203. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00029/0006-230.html>
- ראו באתר H. Ujvári, "Das Neue Pester Journal: Von den Anfängen bis 1878", *Magyar Könyvszemle*, 119, 2 (2003), pp. 241–252. http://epa.oszk.hu/00000/00021/00037/mksz2003_2_04.htm
- Dr. T. Herzl, "Utilité", *Pester Lloyd*, 338, 7.12.1888
- Der König von Rom", *ibid.*, 6.3.1887; Wiedemann (ed.), "Toscanische Wanderung", *Neues Pester Journal*, 2.3.1887; "Sonne und Schatten", *ibid.*, 11.3.1887
- מכתב להוריו, 4.3.1887, הרצל, **אוטוביוגרפיה**. למרות זאת היו לו כמה התפרצויות צורמות, למשל הוא כינה את עורכי העיתון כעבור שלושה ימים, "חבורה של טמבלים" (Lumpenbande).
- מכתב להוריו, 22.3.1887, שם. עיתון יומי ליברלי זה נוסד ב־1880 בידי תיאודור הרצקה (Theodor Hertzka).
- מועדון "קונקורדיה" (Concordia), שנוסד ב־1859 בווינה, היה מועדון העיתונות הראשון בעולם. הרצל התקבל למועדון ב־9.5.1888.
- מכתב להוריו, 3.8.1888, ראו הרצל, **אוטוביוגרפיה**. הרצל מציין את שמו של שנדור ברודי (Sándor Bródy) כעורך העיתון, אף על פי שהיה זה זיגמונד ברודי (Sigismund Bródy), כפי שכתב בעיתון.
- ד"ר פודור ממרוש (Fodor Mamroth, 1851–1907), היה עורך מדור הטורים של הפרסה הווינאי ולאחר מכן של ה־*Frankfurter Zeitung*.
- מכתב להוריו, 16.9.1891, ראו הרצל, **אוטוביוגרפיה**.
- מכתב אל קנה, 5.3.1992, הרצל, **אוטוביוגרפיה**. היינריך קנה (Heinrich Kana, 1857–1891), שמוצאו ממשפחה רומנית דלת אמצעים, היה חברו של הרצל מתקופת לימודיו באוניברסיטת וינה. גם הוא שאף לקריירה ספרותית.
- מכתב אל קנה, 17.3.1882, שם.
- הרצל, **אוטוביוגרפיה**, עמ' 704.
- שם, עמ' 620.
- מכתב להרמן סודרמן, 9.6.1887, סודרמן (Hermann Sudermann, 1837–1889) היה סופר ועורך גרמני שעבד בברלין.
- הברון איגנץ פון קוליש (Ignaz von Kolisch, 1837–1889), יליד ברטיסלבה, היה בנקאי, עיתונאי ואחד משחקני השחמט המפורסמים של תקופתו. הוא היה הבעלים של *Wiener Allgemeine Zeitung* עד 1888. דמותו הונצחה בנובלה "ברון השח" של פרנץ מורה (Ferenc Móra).
- שם.
- מכתב לווילהלם פישר (Wilhelm Fischer), 24.2.1889, הרצל, **אוטוביוגרפיה**.
- מכתב למריה הרצפלד (Marie Herzfeld), 31.10.1889, שם. מריה הרצפלד, יליד העיר קסג (Kőszeg), 1855–1940, היה סופר, מבקר ספרות ומתרגם. כוונתם הייתה לשרת את הטעם ואת האינטרסים המקומיים בעיתון משופע באיריים שרמתו לא תהיה פחותה מעיתונים דומים שראו אור מחוץ להונגריה. היוזמה נהנתה מתמיכת האליטה הספרותית. בניגוד לעיתון המשנה הקודם, העיתון החדש לא ביקש לפצל את תחום האפנה והספרות, אף שתוכנו להיות גדול פי אחד וחצי בהשוואה לעיתון המקורי: את יעדו העיקר ראה בהפצת ספרות. העיתון הבטיח ביצוע אמנותי וטכני ברמה הגבוהה ביותר, ודמי מגוי נמוכים. *Ungarische Illustrierte Zeitung*, 25.12.1872, מוסף מס' 51.
- הופעתו בעולם העיתונות של הסופר האוסטרי הנודע, קרל אמיל פרנזוס (Karl Emil Franzos, 1848–1904), לא הייתה מפתיעה. הוא פרסם את כתביו המקוריים, ביחוד את הפיליטונים, בין היתר ב־*Pester Lloyd* (בעיקר ב־1874, ב־1876, וב־1878–1879), ב־*Ungarischer Lloyd* בין 1870 ל־1873, ב־*Neues Pester Journal* (1873), וב־*Ungarische Illustrierte Zeitung*.
- Handler, Dori, p. 83
- Zsoldos, *Emlékezések*, pp. 21–22
- Elon: Herzl הנלדר טוען כי הרצל כתב את האוטוביוגרפיה שלו כבר ברוח "ציונית-קונפורמיסטית".
- A. Novák, *Theodor Herzl*, Budapest 2002, pp. 12–13
- ראו גם (Novák, *Theodor Herzl*) הוא לא ציין את מקורותיו.
- J. Kornberg, *Theodor Herzl: From Assimilation to Zionism*, Bloomington, Indianapolis 1993, p. 13
- Beller, Herzl, p. 19
- Handler, Dori, p. 25
- שם, עמ' 3–4. ההתכתבויות של הרצל מספקות מקורות נוספים לבחינת הקשרים ששמר הרצל עם חברי ילדותו בבודפשט.
- V. Karády, "Zsidóság és modernizáció a történelmi Magyarországon", in: L. Varga (ed.), *Zsidóság a dualizmus kori Magyarországon: siker és válság*. Budapest 2005, pp. 190–217
- הציטוט מעמ' 209.
- A. Prebuk, *A zsidóság Közép- és Kelet-Európában a 19–20. században*, Debrecen 1997, p. 104
- Beller, Herzl, p. 20
- H. Seewann, *Theodor Herzl und die Akademische Jugend*, Graz 1998
- Novák, *Theodor Herzl*, pp. 24–26
- Beller, Herzl, p. 21
- Novák, *Theodor Herzl*, p. 24–26
- H. Kernmayer, *Judentum im Wiener Feuilleton (1848–1903): Exemplarische Untersuchungen zum literarästhetischen und politischen Diskurs der Moderne*, Tübingen 1998, p. 210
- (Kernmayer, *Judentum*)
- A. Schnitzler, "Briefe an Theodor Herzl", 5.8.1892, in: *Arthur Schnitzler: Briefe 1875–1912*, (ed. by T. Nickl and H. Schnitzler), Frankfurt am Main 1981, p. 125
- הגדול ביותר בארצות דוברות גרמנית. המבנה החדש המוכר גם היום, בסגנון נאו-ברוקי, נבנה על פי תכניות גוטפריד סמפר (Gottfried Semper) וקרל פרייר פון הסנהאור (Karl Freiherr von Hasenauer). הבנייה נמשכה 14 שנה. המבנה החדש, הממוקם ב־Ring, החל לפעול ב־1888.
- Kernmayer, *Judentum*, p. 208 ff.
- הוגו ויטמן (Hugo Wittmann, 1839–1923) היה סופר ומבקר תאטרון. ב־1869 הוא נתמנה לכתב הפריסאי של **נויה פראיה פרסה**, ומשנת 1872 עבד במדור הטורים והדעות של העיתון. הוא חיבר תמלילים לאופרטות, בין היתר עבור קרל מילוקר (Millöcker) ויוהן שטראוס.
- Theater an der Wien המחזה *Des Teufels Weib* הוצג שישים פעם בבורגתאטר, אלא ב־Theater an der Wien. בסך הכול, בין 1880 ל־1904, פרסם הרצל 19 מחזות, אבל אף אחד מהם לא זכה להצלחה מהדהדת.
- בגלל אי הצלחה והכרה נאלץ להתמודד הרצל גם עם בעיות קיומיות: על אף היותו אדם בוגר, הוא נתמך כלכלית בידי אמו והיה אסיר תודה על עזרתה. הוא תמיד מיהר להודות מקרב לב על הסיוע הזה, שלעתים היה גבוה מכפי ששיער בתחילה. ראו לדוגמה את המכתב שכתב להוריו ב־3.8.1888.
- Pester Lloyd*, שנוסד ב־1854, היה עיתון הונגרי בשפה הגרמנית, שהיה נפוץ בקרב הבורגנים דוברי הגרמנית בפשט. הוא ביקש לשמש צוהר לארצות דוברות גרמנית ופנה לקהל הקוראים שנהג לקרוא על אודות המתרחש בהונגריה בעיתונים הווינאים שלא אחת נקטו קו ביקורתי אנטי-הונגרי. בחגיגות ה־25 לכינון המונרכיה, ב־1879, כתב מיקשה פלק כי העיתונים המובילים באירופה ראו ב־*Pester Lloyd* עיתון במעמדם, וכי ממשלות אירופיות גדולות היו מגויות על העיתון כדי להכיר את עמדתה של הונגריה.

- 60 גרולר בלדוין (Groller Balduin, 1848-1916), בשמו המקורי Goldschneider Béla, סיים את לימודי התיכון בדרזדן ולמד משפטים בווינה. כתביו בעלי האופי ההומוריסטי לרוב, פורסמו ב-"*Wiener Illustrierte Zeitung*", ב-"*Sonn- und Feiertags-Kurir*", וכן ב-"*Neues Pester Journal*".
- 61 מכתב להוריו, הרצל, אוטוביוגרפיה. 29.6.1885.
- 62 "Ein Zugstück: Novellette, *Neue Illustrierte Zeitung*, 14-15, 1887.
- 63 T. Herzl, *Neues von der Venus*, Leipzig 1887, שם, גיליון 51. אף שהמאמר כלל טורים שפורסמו כבר בעבר, הכותרת הייתה מטעה. נושא האהבה עלה פעמים מספר בקובץ זה, אך שום סוגיה מינית אינה מופיעה בו ואין בו שמץ ארוטיקה. למרות זאת בשל הכותרת, השבועון ההומוריסטי "*Fliegende Blätter*", למשל, סירב לפרסם אפילו מודעה לקובץ זה.
- 64 מכתב למוריץ ספש (Moriz Szepes), בשלהי 1885 (אין ציון מדויק של התאריך).
- 65 מכתב להוריו, 30.11.1885, הרצל, אוטוביוגרפיה, עמ' 639.
- 66 ראו גם מכתב להוריו, 3.12.1885, הרצל, אוטוביוגרפיה. הקשר של הרצל עם שני העיתונים נוצר בזכות העיתונאי וההיסטוריון היינריך פרידיונג (Heinrich Friedjung, 1851-1920), שהגיע למערכת העיתון הרשמי של התנועה הגרמנית הלאומנית ה-"*Deutsche Zeitung*", בשנת 1879 ובין השנים 1886-1887 אף היה עורכו הראשי. פרידיונג היה מתנגד נחרץ לפיוס בין אוסטריה להונגריה, שלדעתו הזיק לאוסטריה יותר מכפי שהזיקה התבוסה בקרב קניגרץ. בין 1883 ל-1886 הוא הוציא לאור את ה-"*Wochenschrift*", וביקש שהרצל יכתוב לעיתון. לאור התפשטות האנטישמיות, הוא התרחק מן הרעיונות הלאומניים הגרמניים.
- 67 מייסד ומוציא לאור: רודולף מוס (Rudolf Mosse, 1843-1920).
- 68 מכתב להוריו, 3.12.1885, הרצל, אוטוביוגרפיה.
- 69 למען הדיוק, בין ה-18.10.1886 ל-14.2.1887.
- 70 להלן שמות כמה טורים: *Der Streik der Dichter*; *Ras Alulah*; *Der Carneval von Venedig*. מכתב להוריו, 4.3.1887, הרצל, אוטוביוגרפיה.
- 71 מכתב להוריו, 11.8.1886, הרצל, אוטוביוגרפיה. החל בינואר 1889 ראה אור ה-"*Der Zeigeist*" כעיתון נפרד? תחת השם "*Deutsches Montagsblatt*".
- 72 הוא היה שבע רצון מן התמלוגים ששולמו לו. ראו מכתב להוריו, 26.3.1887, הרצל, אוטוביוגרפיה.
- 73 מכתב להוריו, 4.3.1887, שם.
- 74 מכתב להוריו, 22.3.1887, שם.
- 75 מכתב להוריו, 23.3.1887, שם.
- 76 מכתב לאדוארד בכר, 14.10.1887. אדוארד בכר (Eduard Bacher, 1846-1908) עבד בנויה פראיה פרסה משנת 1879, ומ-1888 היה העורך הראשי והמוציא לאור שלו.
- 77 מכתבים להוריו, בין ה-15 ל-28 באוגוסט 1887. המייסד השותף והבעלים של העיתון שנקרא במקור "*Frankfurter Handelszeitung*", היה הפובליציסט והפוליטיקאי לאופולד זונמן (Leopold Sonnemann, 1831-1909).
- 78 ה-"*Neues Wiener Tagblatt*" שנוסד בידי מוריץ ספש (Moriz Szepes, 1833-1902) היה אחרי 1874 העיתון הליברלי הנפוץ ביותר בווינה. ה-"*Fremdenblatt*", שנוסד ב-1847, זוהה עם הממשל והביע התעניינות בהרצל; ב-1877 אף פרסם כתבה מפרי עטו.
- 79 *An die Illustrierte Frauenzeitung*, ברלין, 9.2.1890. העיתון נוסד ב-1874 בידי פרנץ ליפרהיייד (Franz Lipperheide, 1838-1906), ובעריכתו. העיתון נדפס בפורמט פוליו רחב אחת לשבועיים, והיה בעל אופי ביורוי. הוא כלל גם מדור אפנה.
- 80 מכתב להוריו, 18.10.1886, הרצל, אוטוביוגרפיה.
- 81 פרדיננד קירנברגר (Ferdinand Kürnberger, 1821-1871) עבד עבור כמה עיתונים ליברליים, וקרל קראוס העריץ אותו כאביו הרוחני של הפיליטון הווינאי. לדוויג שפיידל (Ludwig Speidel, 1830-1906) היה ארבעים שנה מבקר התאטרון של הנויה פראיה פרסה.
- 82 ראו 212. Kernmayer, *Judentum*, p.
- 83 העיתון נוסד ב-1789 והגדיר את עצמו כעיתון יומי עצמאי בעל נטיות ליברליות.
- 84 מכתב להוגו יעקובי, 7.2.1890, הרצל, אוטוביוגרפיה.
- 85 מכתב לחנה היינריך, 8.7.1882, שם.
- 86 מכתב להוריו, 4.3.1887, שם.
- 87 מכתב לאדוארד בכר, 14.10.1887, שם. בנדיקט מוריץ (Benedikt Moritz, 1849-1920), בעל ההשקפות האנטי-ציוניות, עבד בעיתון מ-1872 כעורך. מ-1880 ועד מותו שימש המנהל המסחרי של העיתון.
- 88 אוסקר בלומנטל (Oscar Blumenthal, 1852-1917) היה מבקר התאטרון ועורך מדור התאטרון של העיתון הברלינאי עד 1887. לאחר מכן, עבר כמנהל ה-"*Lessing Theater*" שאותו ייסד. את תפקידו בעיתון מילא הסופר, העיתונאי ומנהל התאטרון לשעבר פול לינדאו (Paul Lindau, 1839-1919).
- 89 מכתב לאדוארד בכר, 6.1.1888, הרצל, אוטוביוגרפיה.
- 90 *Theodor Herzl oder Der Moses des Fin de siecle*, ed. by K. Dethloff, Wien 1986 (*Monographien zur österreichischen Kultur- u. Geistesgeschichte*, 1), ch. 14.
- 91 מכתב להורים, 6.1.1888.
- 92 היינריך היינה (Heinrich Heine, 1856-1879) היה הכתב הפריסאי של "*Augsburger Allgemeine Zeitung*", פול לינדאו (Paul Lindau, 1839-1919) התגורר בפריס לפני שמונה לעורך ה-"*Düsseldorfer Zeitung*" ב-1863, הוגו ויטמן (Hugo Wittmann, 1839-1923) היה הכתב הפריסאי של "*Neue Freie Presse*" מ-1869, תפקיד שאותו מילא עד 1887 וילהלם סינגר (Wilhelm Singer, 1847-1917), ואנרי דה בלוביץ (Henri de Blowitz, 1852-1903) הצרפתי היה הכתב הפריסאי של "*The Times*" הלוונדוני.
- 93 G. R. Kaiser, "'Vulkan', 'Feerie', 'Lusthaus': Zur deutschen Berichterstattung aus Paris zwischen 1848 und 1884", in: C. Wiedemann (ed.), *Rom-Paris-London: Erfahrung und Seilbsterfahrung deutscher Schriftsteller und Künstler in den fremden Metropolen*, Stuttgart 1988 (*Germanistische-Symposien-Bände*, 8), pp. 479-511. ראו במיוחד עמ' 480.
- 94 T. Lange, "Zwischen Gott und Teufel: Das Frankreichbild deutscher Schriftsteller im französischen Exil", in: D. Hart (ed.), *Fiktion des Fremden: Erkundung kultureller Grenzen in Literatur und Publizistik*, Frankfurt am Main, 1994, pp. 83-112.
- 95 C. Wiedemann, "'Supplement seines Daseins'? Zu den kultur- und identitätsgeschichtlichen Voraussetzungen deutscher Schriftstellerreisen nach Rom-Paris-London seit Winckelmann", in: Wiedemann (ed.), *Rom-Paris-London*, 1-20.
- 96 שם, עמ' 10.
- 97 שם, עמ' 9.
- 98 שם, עמ' 10.